

Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра германської і фіно-угорської філології

КУРСОВА РОБОТА

з мовознавства

на тему: **Семантичні та функціональні характеристики
мовних засобів вираження “зобов’язання”
в сучасних англійській та українській мовах**

Студентки 3 курсу групи Па 17-21
Факультету германської філології і перекладу
Напряму підготовки 035 “Філологія”
Спеціальності англійська мова і друга іноземна
мова: усний і письмовий переклад у бізнес-
комунікації (переклад включно), перша –
англійська

Водяницької Влади Ігорівни
Керівник **Березенко В.М.**,
кандидат філологічних наук, доцент

Національна шкала _____
Кількість балів: ____ Оцінка: ЄКТС _____

Члени комісії

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

м. Київ – 2024 р.

Ministry of Education and Science of Ukraine
Kyiv National Linguistic University
Department of Germanic and Finno-Ugric Philology

COURSE PAPER

**Semantic and functional characteristics of linguistic means
expressing “obligation” in Modern English and Ukrainian**

Vodianytska Vlada

Group Pa 17-21

Germanic Philology and Translation Faculty

Research Adviser

Assoc. Prof. **VICTORIYA BEREZENKO**

PhD (Linguistics)

Kyiv 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМА ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ.....	6
1.1. Функціонально-семантична категорія як базове поняття функціональної граматики.....	6
1.2. Загальна характеристика функціонально-семантичного поля.....	9
1.3. Зміст та типи категоріальних відносин.....	12
РОЗДІЛ 2. МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ АНГЛІЙСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ.....	18
2.1. Лексико-граматичні засоби вираження модальності.....	18
2.2. Модальні дієслова, їхня семантика та використання.....	19
2.3 Модальні слова, їхнє значення.....	21
2.4 Синтаксичні засоби вираження модальності у порівнюваних мовах.....	23
ВИСНОВКИ.....	28
РЕЗІЮМЕ.....	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	31

ВСТУП

Дана робота присвячена вивченню засобів вираження функціонально-семантичних категорій в англійській мові. Розглядаються їх загальні та специфічні риси, різномірні засоби вираження, зокрема, граматичні, лексичні та синтаксичні.

Актуальність дослідження полягає в тому, що проблема функціонально-семантичної категорії залишається одним з найбільш суперечливих питань у лінгвістиці, які очікують на вирішення. Важливість подібних досліджень також обумовлюється й тим, що вони виходять за лаштунки суто граматичних, охоплюючи й інші мовні рівні та підрівні, такі як лексичний, фразеологічний, словотвірний. До того ж в англійській мові існування деяких функціонально-семантичних категорій є спірним питанням, що неоднозначно трактується вітчизняними та зарубіжними лінгвістами й тому потребує подальшого розгляду.

Мета роботи – дослідити різномірні засоби репрезентації функціонально-семантичних категорій в сучасній англійській мові.

Під час написання роботи окреслилися такі **завдання**:

- розглянути проблему функціонально-семантичної категорії як базу для польового об'єднання мовних одиниць у функціональній граматиці;
- проаналізувати системні ознаки та угруповання функціонально-семантичних полів;
- виявити основні засоби вираження функціонально-семантичних категорій англійської мови на різних мовних рівнях – у морфології, вокабулярій, синтаксисі.

Об'єктом даного дослідження – функціонально-семантична категорія як сукупність змістовних значень, що висловлюються елементами різних рівнів мови.

Предметом дослідження стали мовні засоби, які репрезентують категоріальні значення в англійській мові.

У процесі роботи застосовувалися такі **методи** дослідження: аналіз наукових джерел з функціональної граматики та ілюстративного матеріалу; метод польового аналізу, описовий метод; метод опозицій; компонентний та контекстуальний аналіз.

Робота **складається** зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМА ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

1.1. Функціонально-семантична категорія як базове поняття функціональної граматики

В історії сучасної лінгвістики виділяють два наукові підходи: системно-структурний і функціональний, які об'єднує властивість системності. Це зумовлює необхідність виокремлення певних форм і аспектів системності в кожному з напрямів: як при підході до об'єкта з погляду його структури, так і з погляду його функції. Функціональний підхід характеризується вивченням об'єкта з точки зору його функцій, закономірностей функціонування та зв'язків із зовнішнім світом.

За прикладом О. В. Бондарко [10, с. 6], ми трактуємо функціональну граматику як граматику, метою якої є вивчення й опис функцій структурних одиниць мови та закономірностей їх функціонування у взаємодії з різнорівневими елементами навколишнього світу, як граматику, що аналізує в єдиній системі засоби різних рівнів мови, які об'єднані спільністю їхніх семантичних функцій. При цьому використовуються підходи, які мають точки відліку як від семантики мовної одиниці до її функції, так і від функції до значення. Перший підхід особливо важливий у функціональних дослідженнях, оскільки в процесі побудови висловлювання мовець рухається від змісту, який він хоче передати, до формальних засобів.

Однак, навіть якщо зміст є зв'язним і структурованим, бажання мовця говорити і засоби, які він використовує для цього, відіграють важливу роль у формуванні висловлювання.

У той час як традиційна граматики поділяється на рівні на основі структурного принципу та описовості [23, с. 47], функціональна граматики

характеризується використанням семантичних категорій і семантичних функцій, що пов'язують різні рівні мови, а лінгвістичний аналіз зосереджується на вивченні взаємодії елементів різних рівнів на функціональній основі.

Аналізовані рівняння інтегрують елементи з різних рівнів (морфології, синтаксису, лексики). Ці інструменти аналізують об'єкти з різними системними основами. Таким чином, функціональна граматики - це граматики з різними рівнями, домінуючою рисою якої є системна інтегративність. Вона має справу з інструментами, що належать до різних рівнів мови, але об'єднані спільністю їхніх семантичних функцій.

Грамматичні одиниці, класи і розряди є основними носіями граматичної семантики - категоріальних значень. Ці значення мають поняттєве ядро і концептуальну основу [19, с. 16].

Окрім семантичних функцій, у змісті граматичних класів і категорій домінуючу або підпорядковану роль можуть відігравати внутрішньомовні структурні функції, які безпосередньо не пов'язані зі змістом понять і не відображають екстралінгвістичних зв'язків.

Досліджуючи закономірності функціонування граматичних одиниць, необхідно заглиблюватися в широке поле взаємодії елементів різних мовних рівнів і аспектів. Система граматичних одиниць, класів і категорій разом із правилами їх функціонування слугує для конструювання та вираження спільного значення. Таке розуміння граматики, таким чином, охоплює широке коло проблем, пов'язаних з понятійними категоріями та їх мовним втіленням, а також їх семантичною інтерпретацією.

Що стосується функціонального напрямку граматичних досліджень, то тут на перший план природно виходить поняття функції. Ми керуємося тим, що функція мовної одиниці - це притаманна мовній системі здатність виконувати певне

призначення і відповідно функціонувати в мові; водночас функція - це результат функціонування, тобто реалізоване призначення, мета, досягнута в мові [18, с. 138].

Під функціонуванням мовних одиниць розуміють багаторівневу взаємодію між елементами мовної системи та навколишнім середовищем, яка впливає зі структури мови та актуалізується в мові. Сам процес функціонування відбувається в мові, але закономірності функціонування мовних одиниць належать до мовної системи.

Можна аналізувати функції, які реалізуються в реченні, що є мінімальною єдністю, в якій відбувається функціонування мовних одиниць у мові. Розрізняючи семантичні та структурні функції мовних одиниць, О. В. Бондарко зазначає, що перші включають елементи смислового змісту і відносяться до екстралінгвістичної дійсності, а другі слугують системно-структурній організації мовних елементів, і що структурні функції пов'язані зі змістом, оскільки належать до відношень між одиницями носіями значення [8, с. 22]. Слід також зазначити, що семантичні функції перебувають у складному взаємозв'язку з прагматичними функціями, які розглядаються як окремий аспект семантичних функцій, що полягає у передачі змісту мовних одиниць і відношенні всього висловлювання до учасників мовленнєвого акту та його умов.

Що стосується компонентів мовної системи, то необхідно також розглядати саму систему в її взаємодії з оточенням, тобто сукупність мовних (а в деяких випадках і немовних) елементів, які по відношенню до вихідної системи відіграють роль середовища, з яким, взаємодіючи, система виконує свою функцію. Таким чином, О.В.Бондарко виокремлює два середовища. Системно-мовне (парадигматичне) середовище охоплює оточення мовної одиниці (категорії або угруповання) у парадигматичній системі мови, в той час як мовленнєве

середовище – оточення даної одиниці в мовленні, тобто контекст і мовленнєва ситуація [11, с. 19].

Об'єктом вивчення функціональної граматики може бути як функціонально-семантична категорія, на основі якої будується поле, так і функціонально-семантичне поле, об'єднане певною функціонально-семантичною категорією.

1.2. Загальна характеристика функціонально-семантичного поля

Для цілей цієї статті функціонально-семантична категорія розглядається як сутність з польовою структурою. Тому вона тісно пов'язана з тим, що називають функціонально-семантичним полем. У працях деяких лінгвістів ці два терміни розглядаються як взаємозамінні [10, с. 37]. Функціонально-семантичне поле - це група граматичних і лексичних одиниць, в основі яких лежить певна семантична категорія, а також група різноманітних комбінованих (лексико-синтаксичних та інших) засобів певної мови, які взаємодіють між собою на основі спільності їхніх семантичних функцій [11, с. 495]. Кожне поле складається з різних типів і варіантів певної семантичної категорії, що співвідносяться з різними формальними засобами вираження. Це означає, що функціональні семантичні поля мають не лише план змісту, а й план вираження. Функціональні семантичні поля є структурним конструктом. Воно складається з центральних і периферійних компонентів та перетинів з іншими полями.

Коли ми говоримо про семантичні категорії граматичного поля, то маємо на увазі основні інваріантні категоріальні ознаки, які проявляються в тій чи іншій варіативності мовних значень, виражених різними (морфологічними, синтаксичними, лексичними та комбінованими) засобами [15, с. 56]. Ми не вважаємо цей опис дефініцією, оскільки в даному випадку навряд чи можливо

дотримуватися правил суворої дефініції. Семантичні категорії граматики у своїх відношеннях створюють основу для систематичного поділу різних семантичних функцій на семантичні зони, які перетинаються між собою.

Семантичні категорії граматики, відповідно до їхніх зв'язків, становлять основу для систематичного поділу значень і семантичних функцій мови на зони, що перетинаються і взаємодіють між собою. Функціонально-семантичні категорії, що розглядаються в граматиці, як уже зазначалося, є основними інваріантними категоріальними властивостями, які проявляються в тому чи іншому варіанті в значеннях і функціях мови.

Звичайно, не існує специфічних виразів для вираження семантичних категорій. Їхнє призначення - передавати мовний зміст. Однак вираження конкретних значень визначається певними константами-семантичними категоріями, які проявляються в певних варіантах.

Можна виділити два основні структурні типи функціонально-семантичних полів: моноцентричні та поліцентричні. Перший тип має два варіанти [19, с. 56]:

а) моноцентричні поля з одним граматичним ядром, тобто поля, в основі яких лежить граматична категорія, наприклад, поля темпоральності (граматична категорія часу), об'єктивної модальності (граматична категорія способу), активності/пасивності (граматична категорія стану), компаративної (граматична категорія ступенів порівняння прикметників і прислівників);

(б) моноцентричні поля зі складним ядром, тобто поля, що базуються на сукупності взаємодіючих мовних ресурсів, які можуть належати до різних рівнів мовної системи (морфологічні, синтаксичні, лексичні та граматичні ресурси).

Наприклад, поля тривалості та часової локалізації в англійській мові. Таким чином, специфіка моноцентричного типу найяскравіше виявляється у структурі функціонально-семантичного поля з гомогенним ядром. [10, с. 35].

Граматичні та лексикографічні основи функціонально-семантичних полів - стовпи, які доводиться виокремлювати дослідникам, - різноманітні. Вони не зводяться до систем контрастних рядів граматичних форм з однорідними значеннями, тобто не зводяться до граматичних категорій [13, с. 61].

Той чи інший клас синтаксичних конструкцій (розглянутий як єдність їхнього мовного значення і синтаксичної форми) є настільки ж очевидною і самоочевидною граматичною підставою для класифікації функціонально-семантичних полів або сукупності семантичних функцій у поле як систему ланцюжків граматичних форм, зіставлених зі словом [9, с. 23].

Моноцентричні поля базуються на одній вихідній системі, що функціонує в єдності з оточенням, тоді як поліцентричні поля є поєднанням кількох (двох, трьох і більше) вихідних граматичних і лексико-граматичних систем, кожна з яких функціонує в єдності з оточенням; іншими словами, поліцентричне поле - це низка комплексів, об'єднаних у більш загальну систему. Будь-яка система характеризується своєю цілісністю. Її прояви в різних системах можуть мати різні сутнісні характеристики.

Функціонально, в семантичному полі ця властивість описує зміст поля на основі певної семантичної категорії. У випадку формальних засобів вираження множині бракує цілісності, оскільки вони належать до різних рівнів мови і є неоднорідними за структурою.

Функціональна і формальна повнота поля виявляється в тому, що функціонально-семантичні поля включають не тільки граматичні одиниці, класи і категорії як первинні системи, а й елементи їхнього оточення, що належать до тієї ж семантичної категорії. Це збільшує пояснювальну силу такого типу системного аналізу в граматиці. Наприклад, поняття темпоральності як функціонально-семантичного поля, що охоплює різні види часових відношень (а

не лише ті, що виражаються граматичними формами часу), дає змогу розкрити специфіку часу як граматичної категорії. Кожне функціонально-семантичне поле є частиною ширшої системи, елементи якої відіграють роль оточення по відношенню до поля як первинної системи. Функцію середовища по відношенню до певного поля виконують усі поля всередині та поза межами даної групи функціонально-семантичних полів. Вони сприяють підтримці та розвитку його властивостей як системи.

1.3. Зміст та типи категоріальних відношень

У цьому підрозділі ми розглянемо природу і типи категоріальних відношень, пов'язаних з певними функціональними та семантичними категоріями. Оскільки обсяг статті не дозволяє охопити всі категорії (і немає єдиної думки щодо загальної кількості категорій), ми розглянемо деякі з них.

Як перший приклад розглянемо категорію аспектуальності. Її теорія, яка так активно розробляється останніми роками як вітчизняними, так і зарубіжними вченими, ґрунтується на тому, що сфера аспектуальності є лінгвістично універсальною: кожна мова має засоби вираження характеру перебігу дії та її часового розподілу [12, с. 86]. Загалом аспектуальність можна визначити, спираючись на тлумачення О. В. Бондарка, як функціонально-семантичну категорію, змістом якої є характер дії, а вираженням - використання морфологічних, словотвірних і лексичних засобів, за наявності певних синтаксичних елементів речення [10, с. 40].

Аспектуальність включає такі властивості часового розвитку і розподілу дії, як обмеженість/необмеженість, наявність/відсутність внутрішньої межі,

представлення дії як безперервного процесу або як обмеженого одиничного факту, множинність, тривалість, значущість певного етапу (фази) дії, значущість наслідків дії в більш пізній момент часу, розрізнення дії, стану і відношення [8, с. 47]. Усі ці ознаки так чи інакше розкривають внутрішню часову структуру дії.

Як зазначає Маслоу, аспектуальність є частиною ширшої функціональної сфери, пов'язаної з поняттям часу. Сюди входять аспектуальність, часова локальність (особливий вид відношення між внутрішнім і зовнішнім часом) і темпоральність [11, с. 10].

У сфері аспектуальності прийнято розрізняти якісну та кількісну аспектуальність. До якісної відносять такі семантичні опозиції, як динаміка/статика, тобто дія у власному розумінні; дія гранична, спрямована до внутрішньої межі / дія негранична, не спрямована до межі; гранична дія, яка досягає своєї межі / дія, яка, хоча й спрямована до межі, але вважається такою, що перебуває у фазі, коли межа ще не досягнута [21, с. 33].

Якісний вимір включає в себе ще один вимір, який описує часовий перебіг діяльності, тобто початок, продовження та завершення діяльності. Така вказівка на фазу дії може бути подана в лексичному значенні дієслова, але найчастіше вона виражається в англійській мові поєднаннями фазових дієслів з безособовими формами [16, с. 87].

Основними компонентами аспектуальності є наступні [2, с. 10]:

- Система, що об'єднує кілька граматичних/морфологічних форм з однорідним змістом, тобто категорія граматичного/морфологічного типу.
- Типи дії, тобто семантичні категорії дієслів, які визначаються подібністю типів дієслів;
- інші вербальні засоби, такі як фразові дієслова (зі значенням початку, продовження та закінчення) та аналітичні конструкції.

Що стосується англійської мови, то вона, безсумнівно, зосереджена на дієслівних формах, які залучають аспектуальні ресурси як у лексиці, так і в синтаксисі. На периферії поля знаходяться дієслівні форми та різні невербальні елементи з аспектуальними значеннями. Особливе місце в аспектуальній системі англійської мови посідає видова форма дієслова. Вважається, що воно є центром англійського аспекту цієї галузі. Однак таке формулювання навряд чи є прийнятним, оскільки узагальненість дієслова залежить від граматики [6, с. 41].

Функціонально-семантична категорія темпоральності також є важливою граматичною одиницею і заслуговує на детальний розгляд. Загальновідомо, що час - це об'єктивна форма існування матерії, яка регулює людську діяльність, слугує для організації світу та впорядкування людського існування [10, с. 28]: реальний час - час, в якому ми існуємо; концептуальний час - відображення часу в людській свідомості у вигляді часових концептів; мовний час - репрезентація часових концептів у мові.

Це поняття не є загальноприйнятим у лінгвістиці, оскільки думки науковців щодо нього розділилися. По-перше, лінгвістичний час розуміють як час існування мови, як зміни мовної системи в часі, де мова є особливою формою матерії, що постійно розвивається. Таке трактування походить від Ф. де Соссюра [39, с. 46].

По-друге, мовний час - це спосіб вираження уявлень про час у мові. На кожному рівні можна виокремити одиниці темпорального значення: на морфологічному рівні це певні граматичні форми, на рівні речення - синтаксичні конструкції, а на лексичному рівні - лексичні одиниці, слова, які мають темпоральні значення.

Слід зазначити, що для того, щоб глибше дослідити природу темпоральності, необхідно чітко розуміти та розрізняти поняття мовного та позамовного часу. Причому, на думку О. В. Так, якщо мовний час - це система показників на різних

мовних рівнях (одиницях і структурах), що вказують на значення часу і темпоральних відношень, то лінгвістичний час відображає наукове розуміння сутності мовного часу і становить систему поглядів, оцінок, підходів до інтерпретації досліджуваних явищ. Таким чином, лінгвістичний час є теоретичною основою лінгвістичного часу [42, с. 45].

Численні дослідження значень і вживання мовного часу дали змогу дослідникам визначити різні лінгвістичні концепції. Найбільш традиційна концепція в лінгвістиці базується на логічному розумінні часу. Згідно з цією концепцією, всі дієслівні часи розташовуються на орієнтаційній осі. Представником цього напрямку є О. Есперсен, який заперечує існування категорії граматичного виду в сучасній англійській мові [20, с. 154].

Інша концепція вводить додаткові осі часової орієнтації: Минуле, Теперішнє, Майбутнє та Майбутнє в минулому. Її представником є В. Е. Буль, який першим запропонував універсальну типологічну схему темпоральних форм і ввів часовий вектор - напрямлений відрізок, що вказує на напрям розвитку події відносно точки відліку відповідної осі орієнтації [12, с. 40]. Слід зазначити, що прихильники перших двох концепцій визнають існування тривимірної моделі часу та розрізняють теперішній, минулий і майбутній час.

Таким чином, представлені лінгвістичні концепції по-різному трактують поняття мовного часу та дієслова як основного засобу вираження часу в мовленні, незважаючи на те, що прихильники цих концепцій мають різні погляди на кількість часів і способів в англійській мові. Слід зазначити, що в лінгвістиці необхідно враховувати не тільки поняття, але й аспекти мовного часу, такі як лексичний, контекстуальний, граматичний і художній час.

Лексичний час - це сукупність засобів репрезентації часових відношень за допомогою спеціальної лексики з часовим значенням: прислівників,

прикметників, іменників, іменникових сполучень, прислівників і словосполучень (груп іменників і прислівників), як вільних словосполучень, так і фразеологічних одиниць з різним ступенем ідіоматичності [19, с. 3]. Дослідники дають назви цим засобам, виходячи зі свого суб'єктивного розуміння їхніх функцій. Наприклад, К. В. Філіна визначає лексику часу як лексичний детермінант або показник часу - слова, що утворюють лексико-семантичний клас категорії часу [16, с. 6], Н. Ю. Шведова визнає цю лексику компонентом категорії часу [18, с. 135], З. К. Кіреєва - лексику часу [19, с. 7]. Таку лексику можна розглядати як слова - вказівки на часові відношення, що супроводжують вербальні засоби і формують часову характеристику подій [16; 44].

Контекстуальний час - це сукупність мовних прийомів, які за допомогою текстових і стилістичних засобів виражають темпоральність мови в конкретній ситуації [16, с. 36] Наприклад, одна і та ж часова форма може мати різні значення залежно від контексту, в якому вона знаходиться.

Граматичний час, на думку В. К. Журавльова, ґрунтується на відношенні часу події до певного моменту часу [21, с. 96]. Більше того, багато лінгвістів трактують цей аспект як синтаксичну категорію.

Слід зазначити, що граматичний час трактується лінгвістами як форма репрезентації часу в мові; специфічну форму пізнання світу з точки зору реального та індивідуального часу; один із засобів вираження художнього часу, як його розуміють автори художніх творів.

Художній час відображає естетичне сприйняття дійсності, він характеризується особливостями як реального, так і індивідуального часового сприйняття автора, читача та персонажів [14, с. 119].

Таким чином, дослідникам вдалося встановити, що граматичний і художній час мають низку спільних рис. По-перше, вони слугують для

встановлення послідовності подій та регулювання відношень порядку. По-друге, ці часи багатозначні. Граматичні форми часу можуть виражати як безперервність плину часу, так і окремі дії. Однак ці часи мають і кілька відмінностей. У літературному часі можуть відбуватися зсуви в часовій оцінці фактів. Граматичний час не може цього робити, бо взагалі не виконує цієї функції. У граматичній системі існує єдина точка відліку, на яку так чи інакше орієнтуються всі пов'язані з нею родові форми часу.

Функціонально-семантичні категорії та відношення в англійській мові досить чисельні. Існують також відношення кількості, модальності, означеності/неозначеності, локативності, порівняння, квалітативності, становості тощо. Вони є базою для відповідних функціонально-семантичних угруповань.

РОЗДІЛ 2. МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ АНГЛІЙСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

2.1. Лексико-граматичні засоби вираження модальності

Для того, щоб розширити поняття модальності, необхідно виділити дві основні інтерпретації цієї категорії. Перше трактує модальність як одну з важливих семантичних категорій, що означає "мову, значення якої залежить від альтернативних можливих світів" [10, с. 87], а також як категорію мовного значення, пов'язану з вираженням можливості та необхідності [10, с. 87]. У сучасній лінгвістиці важко виокремити модальність як лексикографічну та прагматичну категорію. Однак на лексико-граматичному рівні в українській та англійській мовах модальність виражається модальними дієсловами або їхніми лексичними еквівалентами. В англійській мові це такі модальні дієслова, як: *can, may, must, need, will, would, should, shall, ought to, dare, to be to, to have (to have got to)*. Модальні дієслова відображають ставлення мовця до дії, виражене у формі інфінітива, з яким вони утворюють компоненти модальних речень. Таким чином, вони можуть виражати дію, стан або процес, які мовець вважає можливими, обов'язковими, сумнівними, точними, допустимими, бажаними [11, с. 43].

В українській мові розрізняють такі модальні дієслова: *є, може, може, повинен, міг би тощо*. В обох мовах модальні дієслова можуть виражати деонтичні (дозволено/заборонено) та епістемічні (можливо/неможливо) відтінки модальності [11, с. 43]. Модальні дієслова є суто лексичними виразниками модальності, що виражають суб'єктивне ставлення мовця до висловлюваного в реченні [11, с. 141] Модальні дієслова мають значення сумніву, ймовірності, впевненості, передбачення тощо. До них належать такі слова: *perhaps, possibly, definitely, definitely, probably, probably, certainly, obviously, definitely, definitely,*

definitely, probably, actually, actually, certainly, happily, happily, unfortunately, undoubtedly та багато інших. Наприклад, я можу фактично сказати, що Матвій схиляється до того, щоб залишити його [11, с. 31]. Для вираження сумніву чи припущення англомовні носії використовують такі модальні слова, як *perhaps, maybe, probably, probably*, які перекладаються на українську мову як можливо, можливо, напевно.

Для вираження впевненості зазвичай вживаються такі модальні слова: *definitely, certainly, of course, surely, without a doubt, no doubt, naturally, undoubtedly*. І на нашій мові вони звучатимуть як без сумніву, звісно, звичайно, безперечно. Наприклад, Звичайно, найбільше непотребу серед дієслів і прикметників, але також є сотні іменників, яких теж можна позбутися [14, с. 53]; *Of course, verbs and adjectives are the most junk, but there are also hundreds of nouns that you can get rid of*. Модальні слова *in fact, in truth, truly* також виражають впевненість, яка базується на певних достовірних відомостях і перекладаються на українську мову словами правду кажучи, фактично, по-справжньому [14, с. 141].

2.2. Модальні дієслова, їхня семантика та використання

Модальні дієслова зазвичай вказують на можливість або неможливість дії, можливість і неможливість, дозвіл, сумнів, бажаність тощо. Однією з основних функцій модальних дієслів є вербалізація, яка позначає психоемоційний стан автора, його ставлення до комунікативної ситуації та її компонентів, а також пом'якшує категоричність функціональних дієслів [12, с. 2]. Як зазначалося вище, модальні дієслова виражають модальність на лексичному та граматичному рівнях, зокрема *may, may, shall* тощо. Найпоширенішими модальними дієсловами в англійській та українській мовах є *can / could, can, can do* або їхні еквіваленти *be able to / have the ability, be able to / have the power*. Вони виражають фізичні або розумові можливості, показують сумнів, підозру,

невпевненість (переважно в питальних і заперечних реченнях), значення *can / could* в українській мові реалізується за допомогою частки дежа, дежа або прислівників не може, не може або [7, с. 141].

У випадку докору, здивування або дозволу лексичним еквівалентом модального дієслова *can* в українській мові є модальне дієслово *можу*. Модальні дієслова *can/may* та їхні еквіваленти дозволяти/дозволяти мають певні особливості вживання та вираження значення. Коли модальні дієслова *can/may* виражають дозвіл, вони зазвичай перекладаються на українську мову словами можна або дозволяти, а не заперечувати. Як суворе попередження, *May* часто перекладається українською як може, може без. Модальні дієслова *may/might* виражають припущення, бажання, непевненість, можливість виконання дії і можуть перекладатися по-різному залежно від контексту та змісту комунікативної ситуації [14, с. 141].

Так само, як модальне дієслово виражає тверде зобов'язання або припущення [16, с. 229]. У цьому значенні *must* має прямий відповідник в українській мові - модальне дієслово повинен / слід / повинно бути. В українській мові дієслово *must* у перекладі зазвичай має м'якше, а не сильніше значення, ніж в англійській. Щодо модального дієслова *have to*, то воно має однакове значення в обох мовах і перекладається як мусити, потребувати, повинен, мусить, належати. Можна сказати, що *have to* є синонімом модального дієслова *must*, яке означає зобов'язання, створене обставинами [14, с. 141].

В англійській мові є варіант *have to*, який можна вважати синонімом модального дієслова *to* без *to*. Воно має кілька значень, залежно від форми та лексичного значення інфінітива, що стоїть після нього. Це модальне дієслово може виражати зобов'язання або необхідність виконати дію згідно з планом чи графіком [14, с. 142]. В українській мові еквівалентами *to* без *to* є: повинен

бути, має бути, мусить бути, мусиш, мусиш, мусиш, мусиш, мусиш, мусиш, мусиш. Модальні дієслова *dare* та *must* виражають необхідність зробити щось або сильне припущення. У розмовній англійській мові дієслово *dare* часто вживається з дієсловом *say* - *dare say* і виражає сильну презумпцію [14, с. 142].

Необхідність може перекладатися такими словами, як *must*, *should*, *should be*. Вживання модальних дієслів також може відрізнятися між англійською та українською мовами. На відміну від англійських модальних дієслів (які є неповними, оскільки не мають повних форм інфінітива, дієприкметника та герундія), українські модальні дієслова мають повні форми. Вони використовуються для вираження різних відтінків значення, таких як зобов'язання, заборона, можливість, бажання тощо. Тому використання декількох модальних дієслів допомагає виразити різні відтінки значення дієслова, а також точніше та ефективніше висловити свої думки та наміри в мовленні. Вони забезпечують логічний зв'язок між реальною ситуацією та бажаною сценою, що допомагає утримувати увагу аудиторії, впливати на її емоції та когнітивні процеси.

2.3. Модальні слова, їхнє значення та дискурсивні риси.

В англійській та українській мовах модальні слова є засобом вираження суб'єктивної модальності. Модальні слова виражають суб'єктивне ставлення мовця до речення, показують оцінку мовця та допомагають виразити відношення речення до дійсності [3, с. 10]. Модальні слова не мають чіткої зовнішньої форми, але мають дві внутрішні властивості - семантичну та синтаксичну, які дозволяють лінгвістам розглядати їх як окрему частину мови. Семантична властивість модальних слів полягає в їх суб'єктивному ставленні до висловлювання з точки зору його правдоподібності, близькості, бажаності [3, с. 158].

Модальні слова мають значення сумніву, ймовірності, впевненості, передбачення тощо. Модальні слова виражають різні ступені ймовірності, невпевненості, визначеності, впевненості, передбачення та інші подібні ступені. Найпоширеніші модальні слова, що використовуються в обох мовах, виражають невпевненість щодо ймовірності того, про що повідомляється, наприклад, *perhaps, possibly, probably*. Наприклад, *Mrs. Stacy probably won't be, nor will you, Jane, or Ruby* [10, с. 148].

Модальні слова, що виражають згоду або незгоду, включають такі слова, як *happy, unfortunately, happily, unhappily, unhappily, unhappily, happily, unhappily, unhappily, unhappily та unhappily*. Наприклад: Я на щастя маю ножиці в кишені фартуха [6, с. 78]. До модальних засобів, що виражають впевненість у достовірності повідомлюваної інформації, належать такі модальні засоби: *certainly, definitely, undoubtedly, unquestionably, definitely, surely, sufficiently, obviously, definitely, unquestionably, naturally, indeed*. Наприклад, звичайно, ми всі повинні бути пильними [10, с. 59]. Модальні слова *true, really* та *truly* також виражають переконання, що ґрунтуються на певних достовірних даних, і можуть перекладатися на українську мову як: дійсно, насправді або справді. Наприклад, війна дійсно змінила свій характер [7, с. 176].

Синтаксична функція деяких лексичних одиниць різниться серед основних лінгвістів - вони можуть бути або особливим розрядом, або прислівниками, що належать до модальної сфери, але зберігають свій прислівниковий характер [3, с. 159].

Модальні слова також мають дискурсивні особливості, які можуть впливати на те, як вони вживаються в мові. Як було зазначено, вони можуть вказувати на рівень впевненості чи невпевненості мовця, ступінь його прихильності до висловлюваної пропозиції або ставлення до неї. Наприклад,

використання *certainly* замість *maybe* може вказувати на вищий ступінь впевненості, а використання *hopefully* замість *definitely* демонструє більш оптимістичне ставлення. Як правило, модальні слова відіграють важливу роль у вираженні модальності та вказують на ставлення мовця до висловлюваного речення, а їхнє вживання може мати значні наслідки для дискурсу та використання мови

2.4. Синтаксичні засоби вираження модальності у порівнюваних мовах

Модальність в англійській мові також може бути виражена синтаксичними засобами, що є важливим аспектом мови. Наприклад, фрази, які вказують на те, як мовець ставиться до змісту повідомлення, такі як *in my opinion, I think, I believe, I take, I take, I take, I take, I take, I take, I take, I take, to tell the truth, frankly, it's common knowledge* тощо. Такі синтаксичні способи в українській та англійській мовах допомагають виражати думки та ідеї, а також вказують на тон розмови - експресивність, двозначність, напруженість тощо. Використання цих засобів дозволяє мовцеві точніше висловлювати свої думки та ідеї, а також зберігати точність і відтінки значень слів у мовленні. В українській мові частіше вживаються фрази, що містять дієслова 1-ї особи однини, такі як "я думаю", "мені здається", "я гадаю" тощо. В англійській мові також є такі фрази, але вони частіше супроводжуються займенниками "I", "my" [12, с. 17].

Українська та англійська мови мають подібні комунікативні типи речень та їх модальність, але з деякими відмінностями. Комунікативні типи речень можна поділити на три основні категорії: розповідні, питальні та спонукальні. У писемній комунікації можна використовувати комунікативні типи речень, які відображають суб'єктивне ставлення мовця до певного фрагмента об'єктивної дійсності. Такі речення містять особливе модальне вираження, яке передає

відношення мовця до змісту. Це суб'єктивне сприйняття може бути виражене через власний аналіз фактів або подій .

1) Розповідні речення висловлюють інформацію, заявляють про щось, наприклад: *Телеекран відбив чотирнадцяту годину. Marilla looked dubious for a moment.*

2) Питальні речення ставлять запитання, наприклад: *І що з ним сталося?. What has come over you?*

3) Спонукальні речення закликає до виконання певної дії, наприклад: *Шукай свою бабку у лютому. Tell me the truth at once* [9, с. 19].

Важливо зауважити, що розповідні та питальні речення не залежать від модальності, оскільки можуть використовуватись для передачі будь-якого стану. У той час як спонукальні речення мають модальну складову (наприклад, імператив у наказовому реченні). Модальне значення спонукального способу полягає в тому, що мовець спонукає до певної бажаної дії, але яка може бути виконана лише за наявності доброї волі особи, до якої звертаються. У такому випадку використовується як умовний, так і наказовий способи – бажана для мовця дія може відбутися за відповідної умови, але вона не експлікована, як у конструкціях з дієслівними формами умовного способу.

Наприклад, *Якби я наважився його комусь показати, він би міг викликати певні сумнів. If I had dared to show it to anyone, it might have raised some doubts.* Отже, дослідження суб'єктивної модальності висловлення в письмовій комунікації допомагає розширити структуру модальності та розглянути модальність з погляду особистісно-суб'єктивного компоненту висловлення [17, с. 45].

Інверсія є важливим засобом вираження модальності (суб'єктивної) в англійській мові, який дозволяє виразити різні відтінки значення та ступінь обов'язковості виконання дії. Емоційний синтаксис відноситься до спеціальних структур у мові, які мають за мету передати не лише основний зміст повідомлення, але і суб'єктивну, емоційно забарвлену оцінку мовця щодо того, про що він говорить. Інверсія є одним з прикладів таких синтаксичних структур. Інверсія – порушення прямого порядку слів, «в результаті якого певний елемент виявляється виділеним і отримує спеціальні конотації емоційності та експресивності».

Цей засіб мовленнєвого виразу використовується для вираження різних модальностей в обох досліджуваних мовах. Варто зазначити, що не всі модальні допоміжні дієслова можна використовувати в інверсії для вираження модальності. До найпоширеніших модальних дієслів, які використовуються з цією метою, належать *can, could, may, might, should, ought to, will, would, must i need*. Інші модальні дієслова, які можна використовувати з інверсією, включають *dare i had better* у певних контекстах. Виокремлюють випадки вживання стилістичної інверсії за умов, коли модальне дієслово передує підмету, а обставина способу дії у препозиції описує суб'єктивну позицію авторки щодо ставлення адресата сказаного у романі Montgomery: *Not for worlds would Marilla have told Anne just what Miss Stacy had said about her*. Наступний випадок – це повна інверсія, де інкорпороване модальне дієслово *'could'* знаходиться у препозиції перед підметом та перебирає смислове навантаження всього висловлювання, додаючи певного суб'єктивізму: *... not a word could she utter*. Одним зі способів використання інверсії для вираження модальності є використання її для підсилення переконаності [27, с. 35].

Наприклад, у реченні *Ніколи не було жодних доказів замість жодних доказів ніколи не було*, інверсія використовується для підсилення впевненості, пересвідчення і акцентує на тому, що саме ніколи не знаходилося певних речей. У загальному, інверсія є потужним засобом вираження модальності в реченні та може використовуватися для виявлення різних значень, таких як підсилення переконаності, демонстрацій підсилених емоцій та побажань.

Модальні дієслова та вирази можуть мати як семантичне, так і прагматичне значення, яке може змінюватися залежно від контексту та намірів мовця. Семантичне значення модального виразу – це основне буквальне значення слова або словосполучення, тоді як прагматичне значення стосується ставлення мовця до пропозиції, наприклад, чи вважає він її правдивою, необхідною, бажаною тощо. Прагматичне значення модальних дієслів – це одна з можливих конотацій, що прив'язана до них. Це значення може змінюватися в процесі комунікації, залежно від контексту. Часте вживання модальних дієслів у певних ситуаціях дозволило їм стати складовими частинами усталених виразів. Зокрема, найбільш поширені модальні вирази – *to be supposed to* (маєш, повинен), *to be able to* (мати змогу, бути здатним), *to be allowed to* (мати дозвіл, дозволятися). Вони належать до лексичних засобів вираження модальності. «*To be supposed to*» використовується для вираження обов'язку, очікування або припущення. Наприклад: ... *you are supposed to nod to all and sundry you meet on the road whether you know them or not*, з перекладом: ... ви повинні кивати всім і кожному, кого зустрічаєте на дорозі, незалежно від того, знаєте ви їх чи ні. «*To be able to*» використовується для вираження можливості або здатності (фізичної) зробити щось [13, с. 26].

Наприклад: *I was pleased to be able to do you some small service*, що перекладається як: *Я був радий, що зміг надати вам невелику послугу*. «*To be*

allowed to» використовується для вираження дозволу на зроблення чогось. Наприклад: *She says if women were allowed to vote we would soon see a blessed change* що має переклад: *Вона каже, що якби жінкам дозволили голосувати, ми б незабаром побачили благословенні зміни*. Існують інші модальні вирази, такі як: *for certain, for sure та for definite*, що вживаються для вираження впевненості та надійності того, про що говориться. Вони є синонімами та використовуються для передачі того ж самого значення в мовленні. Зокрема, *for certain* можна перекласти як «точно», «за певною інформацією», «впевнено», «з впевненістю», «не сумніваючись». *For sure* означає «безумовно», «звісно», «точно», «з гарантією», «безсумнівно». *For definite* можна перекласти як «однозначно», «категорично», «без залишку сумніву», «точно», «з визначеністю» [12, с. 35].

Ці модальні вирази часто використовуються в мовленні для підкреслення впевненості, що допомагає підсилити ефект висловлювання та переконати співрозмовника в правильності або точності викладу. Також вони можуть використовуватись для підтвердження того, що щось дійсно сталося або станеться у майбутньому.

ВИСНОВКИ

Дане дослідження виконане в руслі функціональної граматики, що вивчає функції одиниць устрою мови та закономірності їх функціонування. Вона розглядає у єдиній системі засоби, що відносяться до різних мовних рівнів, об'єднаних на основі спільності їх семантичної функції.

Функціональна граматика базується на принципі системності, який обумовив наступні аспекти аналізу: розгляд поля (категорії) як системи особливого типу з точки зору структурно-рівневих ознак її компонентів; аналіз структури єдностей, що вивчаються (моноцентричні та поліцентричні); тлумачення плану змісту поля на основі комплексу розрізняювальних ознак, як багатощабельної ієрархії системи семантичної варіантності, співвіднесеної з варіантністю засобів формального вираження; вивчення взаємозв'язків полів, розгляд їх комплексів та груп, дослідження системної організації семантичних функцій.

Угруповання на основі функціонально-семантичної категорії мають польову структуру, в основі якої лежить певний інваріант, що об'єднує різнорівневі мовні засоби та обумовлює їх взаємодію. Поля в різних мовах можуть базуватися на тій самій семантичній категорії, але мати різні засоби їх висловлення.

Дослідження у сфері функціональної граматики перетинаються з іншими актуальними галузями сучасного мовознавства – з когнітивною лінгвістикою, з теорією семантичних полів в плані поняттєвого апарату, теоретичних положень та наробок.

Аналізом, проведеним у межах даної роботи, глибина запропонованої теми не вичерпується. Існує ще достатньо аспектів, що потребують подальшого дослідження, такі як принципи виділення функціонально-семантичних категорій,

аналіз їх системних відношень, типів та різновидів, як на синхронному рівні, так і в діяхронічному плані, а також в руслі типологічних досліджень. Поєднання традицій та сучасних підходів здатне дати позитивний результат у даній сфері.

Матеріали роботи можна впроваджувати і використовувати в спецкурсах з функціональної граматики, когнітології, на заняттях з практичної граматики англійської мови.

RÉSUMÉ / PEZIOME

Дослідження на тему «Семантична та функціональна характеристика мовних засобів вираження «зобов'язання» в сучасній англійській та українській мовах» присвячене роботи – дослідити різнорівневі засоби репрезентації функціонально-семантичних категорій в сучасній англійській мові.

Курсова робота складається зі вступу, двох розділів, та шість підрозділів загальних висновків, списку літератури.

Перший розділ «**The problem of functional-semantic category in modern linguistics**» (Проблема функціонально-семантична категорія в сучасній лінгвістиці) – теоретичний. У ньому розглядаються функціонально-семантична категорія як базове поняття функціональної граматики, загальна характеристика функціонально-семантичного поля, та зміст та типи категоріальних відношень.

Другий розділ «**Linguistic means of expressing modality in modern Ukrainian and English**» («Мовні засоби вираження модальності в сучасних українській та англійські мовах») являє собою практичне дослідження. У ньому представлено аналіз лексико-граматичних засобів вираження модальності, характеристика модальності дієслова, їхня семантика та використання, їхнє значення та дискурсивні риси. Охарактеризовані синтаксичні засоби вираження модальності у порівнюваних мовах

Ключові слова: модальність, семантика, синтаксичність, дієслово, функціонально-семантика, граматики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Белозьорова Ю.С. Когнітивно-дискурсивна концептуалізація часу в сучасній німецькій мові : дис. ... канд.філол.наук: 10.02.04 Ю.С. Белозьорова. – Запоріжжя, 2004. – 229 с.
2. Бріцин, В. М. (2015). Модальність і предикативність: лінії розмежування і протиставлення. *Мовознавство*. № 2. С. 77–85.
3. Верба Г.В. Довідник з граматики англійської мови : довідкове видання / Г.В.Верба, Л.Г.Верба. К.: Освіта, 1995. – 320 с.
4. Вечерок О. М, Трусова Л. В, & Скальська С. А. (2021). Невербальна комунікація в контексті міжкультурного спілкування. Реалії, проблеми та перспективи вищої медичної освіти : Матеріали навч.-наук. конф. з міжнар. участю, 49–50.
5. Гришина О. Д., & Статкевич Л. П. (2020). Способи вираження модальності в англійській та українській мовах. *Вчені записки*. №4. С. 40–45.
6. Козак, С. (2018). Реалізація категорії модальності в англомовних пресрелізах. *Актуальні питання іноземної філології*, (8), 15, с. 154-160.
7. Красненко, О. (2013). Модальні засоби вираження припустимості, можливості, необхідності та сумніву (на матеріалі французьких текстів із міжнародних відносин). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія "Філологічні науки"*, (19 (268)), 175–180.
8. Криворучко, Т. В. (2012). Сучасний стан дослідження англійського речення. Проблеми викладання іноземних мов у немовному вищому навчальному закладі: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 16 березня 2012 р.), 171-174.
9. Латик, М. (2010). Когнітивно-прагматичні властивості англійських

- модальних дієслів. Вісник Львівського університету ім. Івана Франка. Серія іноземні мови, (Вип. 17), 67–72.
- 10.. Мінцис, Е. (2015). Особливості перекладу демінутивів з англійської мови на українську (на матеріалі літературної казки Р. Дала Матильда” та її перекладу). Науковий вісник Чернівецького університету: Германська філологія, (740-741), 134-137.
 - 11.Помазан, О. С., & Ковтун, О. В. (2016). Засоби вираження модальності в сучасній англійській мові. Вісник студентського наукового товариства ДонНУ ім. В. Стуса., 2(8), 138–142.
 - 12.Ралдугіна, К. О. (2008). Модальність як логіко-філософська та лінгвістична категорія. Вісник Запорізького національного університету, Стаття №1, 156–161.
 - 13.Різванли, Н. (2021). Модальність як семантична категорія у англійському науковому дискурсі. Грааль науки, 221–224.
 - 14.. Сітко, А. В. (2005). Комунікативні типи англійських речень та їх функції. Філологічні студії, Стаття № 1–2(3132), 128–131.
 - 15.Телеки, М. (2014). Суб’єктивна модальність висловлення у писемній комунікації. (4), 82-89.
 - 16.Удовенко, І. В., & Борисова, А. О. (2015). Інтенсифікація процесуальної ознаки й оцінка. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія, (14), 212-214.
 - 17.Швець Т.В. Лексичні засоби вираження часу і простору у художньому тексті (на матеріалі роману Ж. Верна «Cinq semaines en ballon») / Т.В. Швець. Теоретична і дидактична філологія : зб. наук. праць за ред. Л.М. Овсієнко. – Переяслав-Хмельницький, 2015. – Вип. 20. – 9 с.
 - 18.Шульжук, К. Ф. (2004). Синтаксис української мови. Академія.

19. Brinkmann H. *Die Deutsche Sprache* / H. Brinkmann. – Düsseldorf: Schwann, 1962. – 654 S.
20. Buck P.S. *Come, my beloved* / P.S. Buck. – New York : Open Road Integrated Media, 2013. – 279 p.
21. Crowl L.A. *A History of the Months and the Meanings of their Names* URL: <https://www.crowl.org/Lawrence/time/months.html>.
22. Crowl L.A. *The Seven-Day Week and the Meanings of the Names of the Days* URL: <https://www.crowl.org/Lawrence/time/days.html>.
23. Jerome K. Jerome. *Three men in a boat*. New York.: Penguin Books, 1978. 184 p.
24. ISO 8601:1988 *Information and documentation. Data elements and interchange formats. Representation of dates and times* URL: <http://www.staff.science.uu.nl/~gent0113/calendar/isocalendar.htm>.
25. *Short Novels. The 20th Century Comp.* by A.S.Mulyarchik. M.: Raduga Publishers, 1987. 496 p.
26. Murphy R. *English Grammar in Use: a self-study reference and practice book for intermediate students*. Raymond Murphy. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 328 p.
27. *Oxford Dictionary of English Idioms* A.P. Cowie, R. Mackin, J.R. McCaig. New York.: Oxford University Press. 2000. 688 p.
28. Thackeray W.M. *The Newcomes* W.M. Thackeray. - New York: The Heritage Press, 1950. 666 p.
29. Voynich E.L. *The Gadfly* E.L. Voynich. New York: Fredoni Books (NL), 2001. 340 p.
30. Yegunova N.A. *Analytical Reading* N.A.Yegunova, E.V.Malishevskaya, R.I.Sorokina. L.: Prosvescheniye, 1961. – 240 p.